

GLOSARIO

PRIMEIRO TRIMESTRE ■

SEGUNDO TRIMESTRE ■

TERCEIRO TRIMESTRE ■

Ábsida: capela ou conxunto de capelas na cabeceira dun templo. Xeralmente é de planta semicircular aínda que tamén pode ser poligonal. Normalmente está cuberta por unha bóveda de forno.

Altorrelevo: termo escultórico referido ós relevos que sobresaen máis da metade do vulto da escultura.

Aparello almofadado: muro construído con aparello de cantería coas xuntas afundidas polo que da a sensación de relevo.

Arcobotante: elemento arquitectónico construtivo que consiste nun arco rampante que transmite os empuxes laterais dunha bóveda a un contraforte ou botarel exterior do edificio.

Arco apuntado: tipo de arco composto por dous arcos de circunferencia de distinto centro que forman un ángulo central no punto de cruzamento ou clave. Tamén chamado oxival.

Arco de faixa: tipo de arco denominado así pola súa función de soste ou cinguir a bóveda, a modo de reforzo transversal ó eixo da nave. Pode ser de diferentes formas: de medio punto, de ferradura, apuntado,...

Arco de ferradura: tipo de arco ultrasemicircular xa que a súa curva é máis ampla que un semicírculo e que por tanto ten forma de ferradura.

Arco formeiro: Tipo de arco definido pola súa situación paralela ó eixo do edificio que fragmenta o espazo en tramos ou naves lonxitudinais.

Arco de medio punto: tipo de arco que ten o intradorso de forma semicircular, a frecha mide igual á semiluz.

Arco peraltado: díse do arco de calquera tipo (medio punto, apuntado, ferradura,...) que ten peralte, é dicir, que sobrepasa verticalmente a media circunferencia incluíndo máis doelas sobre as impostas. O peralte tamén pode ser unha calidade das bóvedas.

Arco rebaixado: arco que ten unha luz trazada con un centro máis baixo da liña de imposta. Pode ser de calqueira tipo: de medio punto, apuntado, ferradura,...pero con esa característica.

Arquitrabe: elemento arquitectónico horizontal paralelo ó chan que define ás estruturas arquitrabadas ou de cubertas planas. Nas ordes arquitectónicas clásicas, é unha parte do entaboamento sobre os capiteis das columnas e no que descansa o friso.

Arquivolta: cara frontal dun arco ou rosca cando está decorada. En plural, fai referencia ó conxunto de arcos concéntricos abucinados que forman unha portada, xeralmente románicas e góticas.

Baixorelevo: relevo que sobresaie menos da metade do vulto.

Base: parte inferior da columna onde se apoia o fuste, e que descansa sobre o piso (estilóbata).

Bodegón: xénero artístico que representa unha composición a base de seres inanimados: animais mortos de caza, vexetais e froitas, louza e teas... Tamén se lle chama natureza morta.

Bóveda de aresta: elemento arquitectónico abovedado, que se emprega para cubrir espazos cuadrangulares. Resulta da intersección de dúas bóvedas de canón, de igual frecha e altura, que se cruzan perpendicularmente.

Bóveda de canón: tamén chamada de medio canón, é un tipo de bóveda semicilíndrica que posúe unha sección semicircular xerada pola proxección dun arco de medio punto ó longo dun eixo lonxitudinal. Os seus paramentos teñen a forma de medio cilindro e polo tanto asemella o interior dun canón.

Bóveda de cruzaría: tamén chamada bóveda nervada, é un tipo de bóveda de aresta que ten reforzadas as súas arestas con nervios.

Cadro de historia: xénero pictórico que narra unha historia. Esta acción narrada pode ser verídica ou non. Pode ser unha pasaxe histórica, lexendaria, mitolóxica, relixiosa, literaria, etc ... Pode ter un carácter conmemorativo, propagandístico ou moralizante.

Cadro de xénero: xénero pictórico que representa escenas cotiás coetáneas ó pintor fóra das grandes narracións heroicas nas que os protagonistas son xentes do común.

Canon: regras das proporcións conforme o tipo ideal. É o conxunto daquelas características que unha sociedade considera convencionalmente como fermoso ou atractivo, sexa nunha persoa ou nun obxeto. Foi estudado e teorizado ó longo das distintas épocas porque varían no tempo e segundo os estilos.

Capitel composto: capitel propio da columna de orde composta, creada polos romanos. O capitel é un dos elementos que definen esta orde xa que mestura as volutas do xónico e as follas de acanto do corintio.

Capitel corintio: capitel propio das columnas de orde corintia grega. O capitel é o elemento máis representativo desta orde pola súa forma de campá invertida ou canastro, da que rebordan follas de acanto (herba cepeira ou da bruxa). Nos catro cantos, os talos desta planta enrólanse en espiral formando volutas (*caulículos*).

Capitel dórico: tipo de capitel dunha columna de orde grega dórica. Componse de tres pezas: ábaco (peza prismática de planta cadrada baixo o entaboamento), equino (figura convexa cónica que une fuste e ábaco) e colariño (prolongación do fuste cunha acanaladura).

Capitel xónico: tipo de capitel da columna de orde xónica grega. O capitel componse dun equino con dúas volutas ou espirais e un ábaco rectangular.

Ciborio: construción elevada sobre o cruceiro que habitualmente ten forma de torre de planta cadrada ou octogonal. No interior levántase sobre trompas ou pendentes.

Claroscuro: técnica pictórica que contrasta luces e sombras. Aplícase para destacar as partes iluminadas sobre un fondo escuro. Esta técnica permite crear meirandes efectos de relevo e modelado das formas mediante a gradación de tons.

Clave dun arco: doela central da curva dun arco. Soe ser de maior tamaño que as outras doelas e ás veces está decorada.

Color complementaria: son aquelas cores do espectro visible dispostas diametralmente equidistantes no círculo cromático. Obtéñense mediante a contraposición dunha primaria cunha cor secundaria formada polas outras dúas primarias.

Columna salomónica: columna de fuste helicoidal típica do barroco europeo. Crese que así eran as columnas do templo do Rei Salomón, de aí o seu nome. Soen decorar o fuste con follas, acios e pamos de vide. Chámaselle tamén, *torsa* ou entortada.

Contraforte: engrosamento no muro, normalmente cara o exterior, usado para transmitir as cargas transversais á cimentación e reforzar o paramento. Os contrafortes permiten ó muro resistir os empuxes das bóvedas. Chámase tamén estribo.

Contraposto: termo italiano que designa o recurso escultórico consistente na oposición harmónica tensión-reposo, entre as distintas partes do corpo humano coa finalidade de proporcionar sensación de movemento e contribuír a romper a lei da frontalidade.

Cornixa: elemento arquitectónico do sistema arquiteado. É a parte superior e máis saínte do entaboamento. Pode compoñerse de varias molduras.

Cúpula: elemento arquitectónico que se utiliza para cubrir un espazo de planta circular, cadrada, poligonal ou elíptica. Esta cuberta semiesférica obtense mediante a rotación de arcos respecto dun punto central de simetría. Estes arcos poden ser de perfil semicircular, parabólico ou oval. Se a cúpula cubre un espazo non esférico ten que empregar trompas ou pendentes para acadar a sección circular na base de imposta.

Curva praxiteliana: contraposto moi marcado. Foi utilizado por vez primeira por Praxíteles no século IV a. C., de quen recibe o seu nome.

Deambulatorio: Corredor que arrodea a parte posterior do presbiterio. É a prolongación das naves laterais e só excepcionalmente se da sen elas. Chámase tamén xirola.

Doela: elemento construtivo con forma de cuña que se dispón radialmente para formar un arco. Pode ser de diferentes materiais, como ladrillo ou pedra.

Entaboamento: conxunto de pezas horizontais sostidas sobre as columnas, piares ou muros na arquitectura alintelada. O entaboamento é o conxunto de elementos horizontais que rematan un edificio.

Éntase: engrosamento convexo da parte central do fuste dunha columna para corrixir a percepción óptica de adelgazamento cóncavo. Deste xeito da sensación de rectitude. En xeral, é o engrosamento a media altura do fuste da columna, por este motivo ou outro.

Escultura de vulto redondo: aquela que se pode contemplar dende calquera punto de vista, o espectador pode observala derredor porque non está apegada ó muro. Tamén denomínase escultura exenta.

Escultura exenta: aquela que se pode contemplar dende calquera punto de vista, o espectador pode observala derredor porque non está apegada ó muro. Tamén denominada escultura de vulto redondo.

Esfumado: técnica pictórica definida por Leonardo da Vinci como "sen liñas, nin bordes, coma o fume" (de aí o nome italiano de *Sfumato*) ou máis alá do plano de enfoque. Ten efecto vaporoso, da sensación de profundidade e acusa a perspectiva espacial e aérea.

Estatua-columna: estatua non exenta de canon xeralmente esvelto apegada ó fuste dunha columna e da mesma altura aproximada.

Estatua ecuestre: xénero escultórico no que se representa ó personaxe montando a cabalo. Pode ser un retrato.

Estilo: conxunto de características orixinais e persistentes no/na artista, nunha época, escola ou zona xeográfica, que permite identificar as obras como feitas por esa persoa, nese tempo, nesa escola ou nese lugar.

Friso: elemento arquitectónico consistente nunha franxa decorativa de desenvolvemento horizontal.

Fuste: corpo da columna ou do piar entre o capitel e a base.

Iconografía: materia que estuda a orixe, formación e desenvolvemento do tema ou asunto representado nas expresións artísticas, así como da súa simboloxía e os atributos que identifican a personaxes e lugares.

Imposta: en arquitectura é o saínte que marca o arrinque dun arco ou dunha bóveda, tamén pode indicar a separación entre os andares dun edificio.

Liña serpentina: concepto tradicional na arte que designa á liña ou esquema compositivo, ou figura que ten forma sinuosa como unha serpe ou en "S"; rodada sobre si mesma (en hélice ou helicoidal). Está relacionada co contraposto, dando sensación de movemento máis esaxerado e con máis tensión do corpo. Tamén se emprega o termo italiano *serpentinata*.

Ménsula: elemento arquitectónico que sobresaí do plano do paramento dun edificio. Pode ser decorativa ou ter unha función construtiva.

Métopa: espazo que media entre dous triglifos no friso clásico de orde dórica. Xeralmente é cadrado e se decora con relevos (con rosas, bucranios, escenas...) ou simplemente cor. Pode ser de pedra ou terracota, segundo o material do entaboamento.

Nártice: vestíbulo das antigas basílicas. Ocupa o ancho da fachada occidental e dá acceso ó interior.

Natureza morta: xénero artístico que representa unha composición a base de seres inanimados: animais mortos de caza, vexetais e froitas, louza e teas... Tamén se lle chama bodegón.

Parteluz: elemento arquitectónico construtivo ou decorativo disposto no centro do van dunha fiestra ou dunha porta, partindo a luz dese van. O resultado é un van xeminado ou bíforo. Nas fiestras pode chamarse mainel ou montante.

Perspectiva aérea: perspectiva que intenta representar a atmosfera que envolve os obxectos, debuxando os do fondo máis esvaídos para dar a sensación de distancia espacial.

Perspectiva lineal: tipo de perspectiva na que as liñas converxen no fondo, cara un punto de fuga. As figuras cada vez son máis pequenas na medida que se afastan do primeiro plano.

Perspectiva xerárquica: perspectiva na que as figuras representadas dispóñense por tamaños segundo sexa a súa relevancia e importancia.

Piar: elemento arquitectónico exento de sustentación con sección poligonal. Soe ser máis robusto que a columna.

Pilastra: piar apegado ó muro. Pode ter unha función decorativa ou construtiva.

Plan central: referido a unha edificación de planta centralizada. O espazo artéllase en torno a un punto central, polo tanto, a edificación adoitará un esquema poligonal (cadrado, hexágono, octógono,...) ou circular en torno a este.

Planta basilical: planta arquitectónica que segue o esquema da basílica romana, característica dos templos paleocristiáns e que despois foi asumida na arquitectura posterior.

Planta de cruz grega: tipo de planta dun edificio con forma de cruz grega, é dicir, de cruz con catro brazos de igual medida que se cruzan nun ángulo recto. É un tipo de planta centralizada.

Planta de cruz latina: tipo de planta dun edificio con forma de cruz cós brazos de diferente tamaño. O transepto é máis curto que o brazo maior. É un tipo de planta lonxitudinal.

Presbiterio: espazo que arrodea o altar maior e que está separado da nave por chanzos ou por unha cancela.

Retrato: xénero artístico que consiste na reprodución dos seus caracteres físicos e psicolóxicos dunha ou varias persoas; principalmente en escultura, pintura ou fotografía.

Rosetón: van circular calado por lazaría que pode ter vidreiras. Típico da arte medieval.

Técnica de panos mollados: técnica escultórica que consiste en representalos volumes do corpo humano, por medio das transparencias que xeneran os panos mollados apegados á figura.

Tímpano: espazo delimitado polo lintel e as arquivoltas en vans (portas, fiestras,...). Nos templos clásicos soe chamarse frontón e é o espazo triangular comprendido entre o entaboamento e a cuberta a dúas augas.

Tribuna: construción elevada como un balcón no interior dun edificio que pode ser transitada.

Triforio: serie de vans ornamentais abertos sobre os arcos formeiros no muro da nave central dun edificio.

Triglifo: ornamento arquitectónico característico do friso dórico con forma rectangular, máis alto que ancho, con tres bandas verticais separadas por dúas acanaladuras ou glifos completos e dous semiglifos, un en cada extremo. Este motivo do friso alternase coa metopa.

Trompa: elemento arquitectónico construtivo para achafranar un canto. Ten forma de pequena bóveda semicónica co vértice no ángulo de dous muros e a parte máis ancha cara fóra.